

Andrej Studen

LAKOTA NA NOTRANJSKEM 1865

PRIMER OKRAJA LOŽ

PROLOG

Kar se tiče kulture darovanja, lahko za prebivalce dežele Kranjske trdimo, da so se ob raznih ujmah, vremenskih nepravilnostih in požarih po svojih močeh vedno izkazali s svojo milosrčnostjo in se držali starih krščanskih imperativov, to je ljubezni do bližnjega in vere.⁷⁸ Tudi sredi 60. let 19. stoletja zavaljo primerov lakote, pomanjkanja in požarov, ki bodo osrednja tema razprave, ni manjkalo pozivov k pravi krščanski usmiljenosti. Že bežen prelet takratnega časopisja nas prepriča, da so se kar naprej vrstile spodbude k osebni dobrodelnosti in pomoči številnim nesrečnikom. Poleg milodarov za nesrečne pogorelce so se zbirali tudi prispevki za rojake in rojakinje, ki so žalostno stradali zaradi pomanjkanja in grozeče lakote.

Ponekod, kot na primer na Notranjskem, so se kmetje morali sprijazniti z neugodno klimo in zelo slabo rodovitno zemljo, zaradi česar je bila tudi »žetev itak bolj

78 Prim. Čeč, »Srce vsakega«, str. 37–70.

pičla in manj izdatna«. ⁷⁹ Agrarno krizo so spremljale slabe letine, glavni povzročitelj nezadostne kmetijske produkcije pa so bili »večinoma vremenski dogodki«, ⁸⁰ ki so lahko botrovali bridki suši, dežju in mrazu, toči, izredno ostri in dolgi zimi ter podobnim nevšečnostim. Vreme je bilo torej eden izmed poglobitvinih dejavnikov, ki so vplivali na pojav lakote, spremljajoče draginje in bolezni. ⁸¹

Podnebne razmere so torej mnogo prispevale nadregionalnim ali pa regionalno omejenim lakotam. Velika lakota, ki je v letih 1816 in 1817 hudo prizadela nekatere predele Evrope, obiskala pa je tudi naše dežele, je bila, kot so pokazale najnovejše klimatološke raziskave, posledica začasnih podnebnih sprememb na globalni ravni, ki jih je povzročil izbruh indonezijskega vulkana Tambora aprila 1815. ⁸² Omenjeni izbruh, ki je klasificiran tudi kot najmočnejši izbruh vulkana v zadnjih 10.000 letih, velja za »najzanimivejši primer vulkanske ohladitve«, saj je po vsem svetu tako onesnažil ozračje, da je povzročil večletno ohladitev za okoli 3 do 4 stopinje. ⁸³ Leto 1816 je bilo po tem, ko so si slabe letine sledile že nekaj let zaporedoma, razglašeno za »leto brez poletja«, leto 1817 pa za »leto lakote«. ⁸⁴ Eksistenčna kriza v letih 1816 in 1817, ki jo Wilhelm Abel uvršča med »zadnje krize starega tipa«, ⁸⁵ je bila med najhujšimi v novem veku, bila je »planetarna katastrofa, povezana s klimo«. ⁸⁶ Nenormalne razmere so ponekod po Evropi prispevale k hitremu širjenju epidemije tifusa. Draginja je naraščala. Na Kranjskem so tako leta 1816 zelo narasle cene žita, ki so nato leta 1817 (zlasti junija in julija, torej pred žetvijo) še dodatno neizmerno poskočile. ⁸⁷

Vrsta nerodovitnih let se je pravzaprav ponavljala že od leta 1813,

»zlasti slabo je bilo leto 1816, ko zaradi stalnega deževja ni bilo niti mogoče povsod obdelati polja. Take izredne vremenske razmere so imele v vsej Srednji Evropi za posledico slabo letino, primanjkovalo je žita in drugih pridelkov; žito je doseglo pred žetvijo leta 1817 najvišje cene v 19. stoletju, v Ljubljani je mernik pšenice veljal skoraj 6 goldinarjev. Tedaj je zavladala lakota tudi v nekaterih podeželskih okoliših, ki so običajno dovolj pridelali za svojo prehrano.« ⁸⁸

⁷⁹ Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 510.

⁸⁰ Vasold, *Hunger, Rauchen, Ungeziefer*, str. 214.

⁸¹ Prim. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 497; Žibert in Nadbath, *Kakšno je bilo vreme na Gorenjskem?*, str. 10.

⁸² Gl. Čeč, *Družbena percepcija*, str. 247; Čeč, *Gospodarska in družbena kriza*, str. 4–7; Stergar, *Nationswerdungsprozesse und neue Grenzen*, str. 121.

⁸³ Behringer, *Kulturgeschichte des Klimas*, str. 217.

⁸⁴ Gl. npr. Behringer, *Tambora und das Jahr ohne Sommer*; Krämer, »Menschen grasten nun mit dem Vieh«; Nussbaumer, *Vergessene Zeiten in Tirol*; Kasper, *Die Hungerjahre 1814–1817 in Tirol*.

⁸⁵ Abel, *Massenarmut und Hungerkrisen*, str. 302 in sl.

⁸⁶ Lamb, *Klima und Kulturgeschichte*, str. 274; Veits-Falk, »Zeit der Noth«, str. 49.

⁸⁷ Prim. Valenčič, *Žitna trgovina na Kranjskem*, str. 166, 167.

⁸⁸ Valenčič, *Žitna trgovina na Kranjskem*, str. 134.

Uvoz žita iz Ogrske in Hrvaške, pa tudi Rusije in drugih vzhodnih dežel »je preprečil, da cene v Ljubljani niso še bolj narasle. Potem ko je žito leta 1817 dobro obrodilo, so cene takoj po žetvi padle za polovico. V začetku avgusta je stal mernik pšenice 3 gld. Ker so sledile v naslednjih letih na splošno dobre letine in je bil tudi obseg uvoza žita v nekaterih letih precej nad običajnim, so cene sredi dvajsetih let močno nazadovale, mernik pšenice je veljal komaj 1 gld.«

Vlado Valenčič ugotavlja, da je bil omenjeni padec cen pridelkov za pridelovalce neugoden, ker jim nizka cena ni pokrila pridelovalnih stroškov. Gospodarski položaj kmetijstva se je v takih razmerah zelo poslabšal. Hkrati pa Valenčič meni, da so nizke cene žita najbrž

»pospešile nekatere spremembe v takratnem kmetijstvu. Kultura krompirja se verjetno po prejšnjih slabih letinah ni širila le zato, da bi pridelovalci na razpoložljivih njivskih površinah pridobili več hrane, temveč so to njihovo odločitev pospešile in utrdile takratne nizke cene, ki niso zagotavljale donosnosti pridelovanja žita.«⁸⁹

Dodajmo še, da sta krompir in koruza kot novi kulturi postopoma spravila s polj veliko starih tekmic, saj sta bili zanesljivejši, odpornejši in rodovitnejši od tradicionalnih kultur.⁹⁰

»Revnejši sloji, ki so se pred tem prehranjevali večinoma z žiti, saj do mesa preprosto niso imeli dostopa, so sedaj morali spremeniti svoje navade in sprejeti krompir in koruzo za osnovni prehranjevalni dobrini. Krompir in koruza /.../ sta postala hrana tistih, ki si kruha niso mogli privoščiti. Uveljavila sta se kot živili revežev, zagotavljala sta le pomanjkljivo in enolično prehrano, najhujša obdobja lakote pa so vseeno uspeli prebroditi prav po zaslugi teh dveh poljedelskih kultur.«⁹¹

Danes, v časih izobilja, se le redki spomnijo hude izkušnje, kot je lakota. Zdi se nam nekako samoumevno, da ima večina Evropejcev iz dneva v dan pred sabo obložen krožnik. Brez pretirane slabe vesti se iz dneva v dan zavrže tudi občutno preveč hrane. Zdi se, da je tudi sama zgodovina lakote nekako odrinjena v pozabo in potlačitev, tako regionalno kot nadregionalno. Vzrok, zakaj je ta raziskovalna tema tako mačehovsko obravnavana, sta v svojem razmišljanju o razumevanju lakote posrečeno strnila Sara Millman in Robert W. Kates: »Lačni redko pišejo zgodovino, zgodovinarji pa so redko lačni.«⁹²

89 Prav tam.

90 Montanari, *Lakota in izobilje*, str. 173.

91 Remec, *Bakh, tobak in Venera*, str. 33, 34.

92 Cit. po Nussbaumer, *Vergessene Zeiten in Tirol*, str. 3.

Danes se tudi vse premalo zavedamo, da omenjena zadnja velika lakota izpred 200 let še zdaleč ni bila zadnja. V naslednjih desetletjih 19. in vso prvo polovico 20. stoletja je bila na Slovenskem med revnejšim prebivalstvom še kako prisotna. Pomanjkanje in glad sta nastopala predvsem v krajih, ki so jih prizadele elementarne nesreče (toča, pozeba, suša, povodnji). Lakota je neprestano spremljala življenje določenih regij z revnim prebivalstvom in majhno razdrobljeno posestjo. Slabe letine zaradi neugodnih vremenskih razmer so v nekaterih letih revne ljudi, kot so kočarji, gostači ali viničarji, dobesedno pahnilo v pomanjkanje in stradež. Živeža je ponavadi začelo primanjkovati že v zimskih mesecih, stradež pa se je zavlekel še v pomlad. Pomanjkanje hrane je seveda vplivalo tudi na zdravstveno stanje prebivalstva. Ljudje, zlasti otroci, so hujšali in podlegali boleznim. V času pomanjkanja se je uživala slabša in nezadostna hrana kot na primer zelje, repa in krompir.⁹³

»Sezonska pomanjkanja so obstajala v zavesti večinskega prebivalstva kot stalna grožnja. /.../ Ob sezonskih stradežih je obstajal strah pred še hujšo lakoto.«⁹⁴ Na to nas spominjajo številni reki, ki izražajo negotovost za prihodnost, na primer: »Trebui so gluhi« in »Trebuh kakor zlodej! Starih dobrot ne pomni«.⁹⁵ Grenka ironija o negotovem jutri se izraža tudi v dolenskem pregovoru, ki ga je v svoje Zapiske zabeležil Janez Trdina: »Bog Kranjca nikoli ne zapusti: če ni žejen, je pa lačen.«⁹⁶

Na permanentno prisotnost lakote in pomanjkanja v 19. stoletju nas spominja tudi lik dobrega duha Netka. Besedo netek Pleteršnik razlaga kot nikoli sit, nenasiten požeruh (Nimmersatt, Vielfrass). V ljudskih bajkah je bil Netek bitje, ki neprestano potuje po svetu v človeški podobi in prosi jedi in pijače. Kjer ga ljudje iz skoposti odpravijo od hiše brez jedi in pijače, tam se pojavijo žalostni časi lakote in si zaporedoma sledijo slabe letine.⁹⁷ Fantastični antipod lakote pa se prikazuje oziroma odslikava tudi v mitološkem izročilu o Indiji Koromandiji, o deželi izobilja v slovenskem ljudskem slovstvu in njegovih antičnih, starokrščanskih in srednjeveških sestavinah.⁹⁸

Kot vsaka zgodovinska tema je tudi raziskava regionalno omejenih slabih letin, pomanjkanja in lakote na Slovenskem v desetletjih po veliki lakoti v letih 1816 in 1817 pogojena z ohranjenim arhivskim gradivom. Pri iskanju relevantnega gradiva sem v Arhivu Slovenije naletel na konvolut deželnega predsedstva za Kranjsko o lakoti na Notranjskem leta 1865.⁹⁹ Ker je gradivo zelo obsežno, se bo pričujoča študija primera omejila le na prikaz eksistenčne krize v okraju Lož, ki

93 Prim. Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, str. 623; Studen, *Ljudožerec pred porotnim sodiščem*, str. 139.

94 Makarovič, *Prehrana v 19. stoletju*, str. 160.

95 Prav tam.

96 Prav tam.

97 Prim. Kelemina, *Bajke in pripovedke*, str. 14 in 53–55.

98 Prim. Šmitek, *Mitološko izročilo Slovencev*, poglavje Dežela izobilja: Indija, str. 241–262.

99 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10.

doslej še ni dočakala resnejše raziskave zgodovinarjev. Nekoliko preseneča, da se s kakršno koli posebno omembo omenjene grozeče lakote in pomanjkanja v dosedanjih razpravah ne srečamo. Ne omenja je niti Janez Kebe v svoji obsežni monografiji o Loški dolini z Babnim poljem, ki je sicer v XVI. poglavju *Naravne nesreče in bolezni* podal kratek oris slabih letin in poplav.¹⁰⁰ Kebe se sklicuje predvsem na poročanje Bleiweisovih *Novic*, zato nas tudi preseneča, da je med novicami o stanju na Notranjskem, denimo, spregledal uvodni nagovor, ki ga je za dobrodelno bésedo za pomoč Notranjcem v stiski, ki jo je aprila 1865 priredila Ljubljanska čitalnica skupaj z Južnim sokolom, napisal »domoljubni Notranjec in živa priča ondašnjih razmer«, častiti gospod duhovnik in pesnik Ivan (Janez) Bilc. Bilčevo besedilo, ki naj bi nagovorilo srca rojakov k dobrodelni milosrčnosti, je redko javno objavljeno pričevanje tistega časa in ga lahko uporabimo za uverturo pričujoče razprave. Na odru praznično okrašenega gledališča ga je »s slavoklici sprejeta prva govornica gospodičina Ema Tomanova z njej lastno zdaj miločutno zdaj krepko besedo« deklamirala takole:

»Notranjska stran se razprostira na jugu bele Ljubljane tje do Nanosa in od goriške meje do visokega Snežnika. Nekoliko te pokrajine je rodovitne, pa velik del Notranjskega je pust, gol, divji svet, pravimo mu Kras. Po goricah in planinah, ktere drugod košata drevesa in zeleni logi venčajo, ne vidiš tu družega ko golo skalovje. Pa ne le gore, temuč tudi ravnine so posute s skalovjem, katero revnega Notranjca dan in noč opominja njegove revščine. /.../ Prebivavce teh pokrajin, ki že mnogo let pod težkim jarmom revščine stokajo, je v sedanjem času britka šiba pomanjkanja in lakote posebno hudo zadela. Živinska kuga, ki se klata kakor morivna pošast po Jugoslovenii, se je bila tudi na notranjsko stran priklatala in je med blagom njenim mnogo škode naredila. Al tudi tam, kamor morivke moč ni segla, je bila ona kriva, da ljudje zavoljo zaprtije na cesto smeli niso, in tako jim je še to malo bornih krajcarjev od ust odtrgala. – Več srednjim letinam je sledilo lansko zelo slabo leto. Po hudi zimi je prišla mokra spomlad, in za njo skoraj še bolj mokro poletje. Kar so ljudje sejali, je v zemlji segnjilo, ali pa le reven sad rodilo. Ni čuda, – ker je deževalo, kakor da bi se imel vesoljni potop ponoviti, da so narasli studenci in potoki, in ljudem vse, kar ni segnjilo, nemilo pobrali. Jesen bogata, kakor je sicer imenujemo, bila je Notranjcem tužna in revna. – Burja, ki je že lansko zimo nenavadno hudno divjala, tudi letos ni prizanesla. Tulila in razsajala je svečana meseca, da je bilo groza. Iz rodovitnih njiv je naredila puščave, in dobre strehe je razkrila in podrla, tako, da mnogo kmetov nima v hiši živeža in celo dobre strehe ne nad seboj. Pa tudi najstrašnejša šiba požara je zadela nekoliko vasi in ljudem živež, obleko in stanovanje uničila ter jih popolnoma spravila na beraško palico. Vse to je pahnilo Notranjca v veliko potrebo, v

100 Prim. Kebe, *Loška dolina z Babnim poljem*.

strašne stiske. Malo hrane, ki jo je pridelal, je kmalu pošlo, zaslužka pa, da bi si potrebnega živeža omislil, obleke preskrbel, razkosmano streho popravil, ali poplačal davke, za katere mu gre strašno trdo, zaslužka – pravim – ni od nobene strani! Tu zdihujejo otročiči in prosijo matere kruha, ona pa se obrača od njih s solznim očesom, ker že zdavnej ga sama nima in ga jim toraj tudi dati ne more. Tam očetu žalost srce stiska, ker vidi otroke bose in s slabimi cunjicami oblečene, pa jim obleke preskrbeti ne more!« /.../ Prišla je mila pomlad; sneg se taja; žarki ogrevajo zemljo; prijazne ptice žvrgole zopet svoje mile pesmice, in rano jutro kliče kmeta na noge. „Na noge kmetovavec! Vzemi oralo, naprezi voliče, pojdi njive obdelovat!« – „Kaj bom revež oral, kjer nimam ničesa sejati? S semenom namenjenim polju, se mi je pozimi še komaj družina hranila!«¹⁰¹

V OKRAJU LOŽ ŽE LETA POGREŠAMO DOBRO LETINO

»Skrajno nenaklonjene vremenske razmere v letu 1864 so zlasti v okrajih Lož in Senožče, ki sta zaradi njihovih klimatskih in talnih razmer tako in tako manj primerna za poljedelstvo, tako zelo uničile letino, da jima je sredi pretekle zime leta 1865 glede na podrobno uradno preiskavo vse bolj grozila strahotna lakota z vsemi njenimi posledicami. Spomladi pa naj bi jih prizadela še druga nesreča, saj bi zaradi popolnega pomanjkanja vseh vrst semen morali pustiti polja neobdelana.«¹⁰²

S temi besedami je na seji deželnega zbora novembra 1865 deželni odbornik dr. Janez Bleiweis povsem na kratko predstavil eksistenčno krizo, ki je v omenjenem letu prizadela Notranjsko. Iz citata je razbrati, da sta bili neprijazna klima, pa tudi za poljedelstvo manj primerna zemlja, glavna činitelja ponavljajočih eksistenčnih kriz. Pomanjkanje in lakota sta okraj Lož v teh letih pogosto obiskala. Danes vemo, da je za Loško dolino in Babno polje značilen odprt in precej raven travnat in njivski svet sredi notranjskih kraških gozdov in gora in da so za te kraje značilne dolge in ostre zime. Ovira za poljedelstvo so tudi pogoste in pozne slane. Prebivalcem večkrat grenijo življenje tudi povodnji, saj ob hudem deževju voda ne odteka in zalije travnike.¹⁰³ Takšna opažanja srečamo tudi v preteklosti. Predstojnik okraja Lož Anton Ogrinc je v enem od poročil izrecno poudaril: »Okraj Lož ima zaradi svoje visoke nadmorske lege, ker je proti jugu zamejen z visokim Snežnikom in drugimi gorskimi hrbti, zelo neprijazno podnebje, kot tudi slabo, kamnito in hladno zemljo.«¹⁰⁴

101 *Novice*, 19. 4. 1865.

102 *Stenographischer Bericht der vierten Sitzung des Landtages zu Laibach am 29. November 1865*, str. 38.

103 Podrobneje gl. Kebe, *Loška dolina z Babnim poljem*, str. 11, 12.

104 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 329 Poročilo okrajnega urada Lož c. kr. predsedstvu z dne 6. februarja 1865.

Loški okrajni predstojnik Anton Ogrinc je konec decembra 1864 deželno predsedstvo v Ljubljani pokorno opozoril na splošno mizerijo, pomanjkanje in pretečo lakoto v okraju in zaprosil za pomoč. Predsedstvo je v začetku januarja zato odredilo, da naj se do 15. januarja 1865 opravi natančno preiskavo stanja na terenu. Okrajni predstojnik je skupaj s skromnim številom pomočnikov – cenilcev, ki jih je imel na razpolago – lotil zbiranja podatkov od hiše do hiše v 22 občinah okraja. Popisovalci, ki so za vsako občino posebej beležili podatke v posebne tabelarične operate, so kmalu opazili, da naporni in zamudni nalogi nikakor ne bodo kos do odrejenega roka. Okrajni predstojnik je v prošnji za njegovo podaljšanje do konca januarja z dne 8. januarja 1865 poleg hude zime in kratkih zimskih dni izpostavil še samo velikost okraja: »Okraj Lož je namreč zelo raztegnjen in obsega napornih 9,1 kvadratnih milj povsem hribovite pokrajine, kjer leži 101 raztresenih naselij in šteje 1426 hiš.«¹⁰⁵ Popisovalci stiske so v takih razmerah obiskali 1602 družini.¹⁰⁶

Anton Ogrinc je skupaj z maloštevilno ekipo na terenu zbiral podatke o celotni razpoložljivi zalogi vseh žit in poljščin, o stanju živine in krme, o stanju jesenske in spomladanske setve vsakega posameznega posestnika in vsakega gostača, potem preostalih zalog hrane, ki so jih ljudje dali na stran za golo preživetje, in končno o manku semen in živil. Podrobna preiskava o stiski je bila zaključena 30. januarja 1865 in okrajni urad v Ložu je v začetku februarja obvestil deželno predsedstvo, da bo v roku 5 do 6 dni operate o stiski poslal v Ljubljano, »ker prej, navkljub kar največjemu prizadevanju, to absolutno ne bo mogoče«.¹⁰⁷

Bistvene navedbe januarskih operatov so predpostavke, koliko živil bi potrebovali, da bi se izognili grozeči lakoti, in seveda, koliko semen primanjkuje za spomladansko setev. Kmetje so se morali torej izjasniti, kaj po pokritju jesenske in spomladanske setve od vsake žitarice ali poljščine še preostane za golo preživetje do naslednje žetve. Okrajni predstojnik je izpostavil, da od začetka februarja, ko so bili operati dokončani, pa do srede avgusta, ko v Loški dolini pričakujejo letino, do letnega pridelka preteče 180 dni, v okolici Babnega polja in Blok, kjer letino v povprečju pričakujejo šele okrog 10. septembra, pa najmanj okrog 200 dni.¹⁰⁸ Poudaril je, da bo ta čas potrebno nekako premostiti z milosrčno pomočjo v obliki živil, denarja in seveda semen vseh vrst, ki bodo pripomogla oživitvi poljedelstva v okraju.

Predstojnik Ogrinc je glede potreb po živilih za preživetje prišel do zanimivih ugotovitev, ko pravi:

»Če reduciram primanjkljaj živil izključno na običajno živilo revnih, na koruzo, pri čemer se pravzaprav opiram na opravljene poizvedbe in kal-

105 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, 75/P Prošnja predstojnika Ogrinca z dne 8. januarja 1865.

106 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Summarium (povzetek) operatov za 22 občin, priložen k št. 328.

107 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 329; 264/P Poročilo okrajnega urada Lož z dne 3. februarja 1865.

108 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 329 Poročilo okrajnega urada Lož c. kr. predsedstvu z dne 6. februarja 1865.

kulacije, da mernik (30,74 litrov) koruze da 20 bokalov (1,4 l X 20 = 28 litrov) moke, se za bedno živetarjenje potrebuje v povprečju po glavi pol bokala (0,7 litra) moke na dan.«¹⁰⁹

Po mnenju Ogrinca bi to pri pomoči lahko služilo kot izhodišče, čeprav naj bi bilo, kot je zapisal februarja 1865, »z ozirom na stanje, komaj ustrezno četrtini običajne arestantske prehrane«.¹¹⁰ Revni so namreč imeli enolično prehrano in so pogosto jedli koruzni močnik. Poudaril je tudi, da neznatne zaloge krompirja, korenja, repe in zelja pri ugotavljanju pomanjkanja živil za preživetje niso upoštevane. Zaradi šibkega deleža, čeprav so poleg koruze nepogrešljive za preživetje po glavi na dan, so bile torej omenjene poljščine izpuščene iz cenitve. V tem kontekstu seveda ne gre pozabiti tudi lačne živine. Ogrinc je zapisal, da ena glava živine (z izločitvijo telet) na dan za preživetje povprečno potrebuje 25 funtov (preračunano torej 14 kg) sena.¹¹¹ Deželnemu predsedstvu je potožil, da bo velik del posestnikov prisiljen kupiti krmo za živino, s tem pa se njihov položaj še poslabšuje.¹¹²

Ekipa preiskovalcev je v tabele operatov po vnaprej zamišljeni enotni metodologiji vpisovala podatke o zatečenem stanju zalog in primanjkljaja živil in semen v občinah okraja Lož od hiše do hiše. Za vsakega posestnika oziroma gostača je navedenih pet vrstic, in sicer:

1. V prvi vrstici so navedene vse zaloge žita in drugih pridelkov, živine in krme z izjemo sena, ki so bile na razpolago januarja 1865; v drugi vrstici je navedeno, kaj so posejali že jeseni 1864, kar je označeno s kljukico, kar pa se bo še sejalo spomladi, pa brez oznake (4 + 2 na primer pomeni, da so bili 4 merniki žita posejani že jeseni, 2 mernika istega žita pa bosta posejana spomladi – ta oznaka se pojavlja samo pri pšenici in ržu, redkeje pri ječmenu, torej v 5., 6. in 7. rubriki tabelaričnega razvida); v tretji vrstici je prikazan manko semen (Abgang an Samen); v četrti vrstici je prikazano, kaj po pokritju jesenske in spomladanske setve od vsake žitarice ali poljščine še preostane za preživetje; v peti vrstici se je ugotavljalo, kaj od živil se bo sploh potrebovalo za golo preživetje prebivalcev do naslednje žetve (Abgang am Lebensunterhalte). Čeprav so poleg koruze nepogrešljive za preživetje po glavi na dan tudi zaloge krompirja, korenja, repe in zelja, se jih zaradi njihovega šibkega deleža v peti vrstici ne navaja. Pri navajanju primanjkljaja živil se od poljščin torej navaja samo koruza.

109 Prav tam.

110 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, št. 87, Poročilo c. kr. okrajnega urada Lož z dne 7. februarja 1865 k št. 2, ki zadeva stisko pogorelcev Gorenjega Jezera.

111 Prav tam.

112 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 329 Poročilo okrajnega urada Lož c. kr. predsedstvu z dne 6. februarja 1865.

2. V razpredelnicah operatov so modro podčrtani posestniki ali gostači, ki so sami izjavili, da ne potrebujejo nobene pomoči, oziroma ki so bili dovolj premožni, da so si lahko pomanjkanje živil in semena pokrili sami, oziroma so bile njihove potrebe po semenu in živilih popolnoma pokrite z zalogo.
3. Zaradi pomanjkanja časa so se sešteli samo podatki 3. in 5. vrstice, t. j. manko semen in živil v popisu vsake občine sprva brez izjeme, potem pa samo tisti, ki niso modro podčrtani. Seštevek primanjkljaja živil je naveden s številkami. Prvi dve vsoti v I. VSOTI (I. Summe), zadnja vsota pa v II. VSOTI (II. Summe) na koncu vsakega razvida in prav tako preneseni v skupni okrajni sumarij (seštevek vseh tabelaričnih razvidov).
4. Pri vsakem posestniku in gostaču je razvidna obrt (pridobitna dejavnost), če jo je opravljal.
5. Navedeno je število oseb, ki jih mora oskrbovati in prehranjevati poglavar družine. Navedeno je posestno stanje vsakega družinskega poglavarja v 3. in 4. rubriki razvidov po občinah.
6. Na začetku (v glavi) so za vsako občino navedeni vzroki za slabo letino in iz tega izhajajoče stiske.¹¹³

Kot primer naj navedem zapis zatečenega stanja pri posestniku pol hube Jerneju Palčiču v hiši št. 1 na Bločicah, ki je moral preživljati osem oseb. Popisovalci so v prvi vrstici, ki navaja zaloge žit in drugih pridelkov, januarja 1865 navedli naslednje številke v mernikih (Merling = pol vagana = 30,74 litrov): pšenica 1, rž pol, ječmen 2, oves 5, ajda 2, proso in koruza nič, fižol 4, bob 1, grah in leča nič, krompir 5, korenje nič. Navedli so še 16 škafov repe in 15 škafov zelja. Pri hiši sta bila še 2 vola, 3 ovce in 3 koze ter 35 funtov (1 funt = 0,56 kg) sena oziroma detelje (Heu u. Klee). Iz druge vrstice razbiramo, da je Palčič že jeseni 1864 posejal 5 mernikov pšenice in 1 mernik rži (označeno s kljukico), spomladi pa naj bi se sejalo še 2 mernika ječmena, 5 mernikov ovsa, 3 mernike ajde, pol mernika prosa, 2 mernika fižola, pol mernika boba in 12 mernikov krompirja. Iz tretje vrstice je razvidno, da je Palčiču primanjkoval 1 mernik semen ajde in pol mernika semen prosa ter 7 mernikov semenskega krompirja. V četrti vrstici razbiramo, da mu po pokritju jesenske in spomladanske setve za preživetje preostane 1 mernik pšenice, pol mernika rži, 2 mernika fižola, pol mernika boba, 16 škafov repe in 15 škafov zelja. V peti vrstici je končno navedeno, da mu za golo preživetje do naslednje žetve manjka 36 mernikov koruze.¹¹⁴

Z namenom primerjave se podrobneje seznanimo še z enim primerom, ki skrajno odstopa od pravkar navedenega. 49-letnemu vdovcu Jakobu Teliču iz

113 Prav tam.

114 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga k št. 328, Operat XIV. Ortsgemeinde Obločič (Občina Bločice).

Gorenjega Jezera št. 16, ki je bil prav tako posestnik pol hube, so v hudem požaru 15. julija 1864 zgoreli hiša, hlev, gumno (mlatišče), kozolec, lesena skrinja za žito, poljsko orodje, več kosov oblačil in pet vozov (5 X po 12,5 funta) sena po 9 gld. Nesrečnemu poglavarju petčlanskega gospodinjstva (na kmetiji so prebivali še sin Mihael, hči Marija ter svak in svakinja Jakob in Elizabeta Malnarčič) je pred ognjenimi zublji uspelo rešiti vsaj hišno opremo, pogorelo pa mu je kar za 230 goldinarjev živil ali skoraj petina vrednosti (18,6 %) celotne ocenjene škode, ki je skupaj znašala 1237 goldinarjev. Požar je upepelil 19 mernikov ajde, 20 mernikov rži, 6 mernikov pšenice, 10 mernikov fižola, 6 mernikov prosa, 12 mernikov ječmena, 16 mernikov češpelj, 30 kosov svinjine in 2 čebra kislega zelja (Sauern).¹¹⁵

Pri kmetu Jakobu Teliču so popisovalci januarja 1865 popisali: V prvi vrstici (zaloge žit in drugih pridelkov januarja 1865) so navedli sledeče številke v mernikih: pšenica 7, rž 8, ječmen 8, oves, ajda, proso in koruza nič, fižol 1, bob, grah in leča nič, krompir 40, korenje nič. Navedli so še 16 škafov zelja. Pri hiši sta bila 2 vola, 2 kravi, 2 junca, 1 teliček ter 40 funtov (= 3,2 vozova) sena (krme). Iz druge vrstice je razvidno, da je Telič že jeseni 1864 posejal 4 mernike pšenice in 4 mernike rži (označeno s kljukico), spomladi pa naj bi se sejalo še 5 mernikov ječmena, 3 mernike ovsa, 2 mernika in pol ajde, četrtno mernika prosa, šestnajstino mernika koruze, 3 mernike fižola, pol mernika graha in 7 mernikov krompirja. Iz tretje vrstice razbiramo, da so Teliču primanjkovali 3 merniki semen ovsa, 2 mernika in pol semen ajde, četrtnina mernika semen prosa, šestnajstina mernika semen koruze, 2 mernika fižolovih in četrtnina mernika grahovih semen. V četrti vrstici je navedeno, da mu je za preživetje preostalo 7 mernikov pšenice, 8 mernikov rži in 3 merniki ječmena, 22 mernikov krompirja in 16 škafov zelja. V peti vrstici je navedeno, da mu za golo preživetje do naslednje žetve manjkajo 4 merniki in pol koruze.¹¹⁶

Jakob Telič je bil eden premožnejših kmetov v Gorenjem Jezeru, zato ga velja primerjati še z manj premožnim sovaščanom Janezom Gerlom, posestnikom četrtninske hube, ki je skupaj z ženo Marijo in otroki Jožefom, Janezom, Jernejem, Jakobom in Marijo prebival v hiši št. 10. Sedemčlanska družina ob požaru sicer ni utrpela tako velike škode kot Jakob Telič. Pogoreli sta namreč samo streha in strešna konstrukcija in nastala je škoda v višini 250 goldinarjev. Če k temu prištejemo še pogoreli svinjak v vrednosti 5 goldinarjev in nekaj uničene obleke, živil ter hišnega in poljskega orodja v višini 10 goldinarjev, je skupna škoda znašala 265 goldinarjev. Mlatišče in kozolec sta namreč ostala nepoškodovana.¹¹⁷

115 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga Tabelarični protokol (cenitev škode ob požaru v Gorenjem Jezeru) k št. 2/P.

116 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga k št. 328, Operat XIII. Ortsgemeinde Oberseedorf (Občina Gorenje Jezero).

117 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga Tabelarični protokol (cenitev škode ob požaru v Gorenjem Jezeru) k št. 2/P.

In kakšne so bile zaloge žita in drugih pridelkov, živine in krme, ki so jih popisali pri Janezu Gerlu? V prvi vrstici (zaloge žit in drugih pridelkov januarja 1865) so vpisali sledeče številke: 3 merniki ječmena, 1 mernik ovs, 1 mernik ajde, 13 mernikov krompirja in 19 škafov repe. V hlevu sta ostali 2 kravi, 1 junec in 2 ovci, za krmo pa je preostalo 40 funtov sena. Kot je razbrati iz druge vrstice je Gerl že jeseni 1864 posejal 2 mernika pšenice in 1 mernik rži (označeno s kljukico), spomladi pa naj bi se sejalo še 2 mernika ječmena, 1 mernik ovs, 1 mernik in pol ajde, dve šestnajstini mernika prosa, šestnajstino mernika koruze, 1 mernik in pol fižola, četrtnina mernika graha in 13 mernikov krompirja. Iz tretje vrstice je razvidno, da je Gerlu primanjkovalo pol mernika ajdovih semen, dve šestnajstini mernika semen prosa, šestnajstina mernika semen koruze, 1 mernik in pol fižolovih in četrtnina mernika grahovitih semen. Iz četrte vrstice je razbrati, da mu je za preživetje preostal 1 mernik ječmena in 19 škafov repe. V peti vrstici je navedeno, da kmetu Gerlu za golo preživetje družine do naslednje žetve manjka 30 mernikov in pol koruze.¹¹⁸

Razlike med zalogami žit in drugih pridelkov med Teličem in Gerlom so opazne. Stanje pri Jakobu Teliču, ki mu je požar tudi glede živil in semen sicer povzročil veliko škodo, je bilo ugodnejše kot pri Janezu Gerlu, ki je poleg tega moral prehranjevati še dve lačni usti več. Telič je imel na zalogi boljše žitarice (pšenica, rž, ječmen), na voljo je imel tudi mernik fižola, kar 40 mernikov krompirja in 16 škafov zelja. Pri hiši je imel več živine, a oba kmeta sta imela na zalogi isto količino sena. Gerl januarja 1865 ni imel več na zalogi pšenice ali rži. Kot navaja druga vrstica je vse zaloge posejal že jeseni. Spomladi naj bi v primerjavi s Teličem posejal tudi manjše količine preostalih žitaric in poljščin. Za preživetje je Teliču preostala tudi znatna količina boljših žitaric, pa tudi krompirja in zelja. Za golo preživetje mu je zmanjkalo zgolj 4 mernikov in pol koruze. Medtem zaloge Janeza Gerla izkazujejo vso mizerijo pomanjkanja ter enoličnost in nezadostnost vsakdanjega jedilnika v njegovem gospodinjstvu. Od živil je imel na razpolago mernik ječmena in devetnajst škafov repe, za golo preživetje pa naj bi potreboval še 30 mernikov in pol koruze.

Ostane nam še primerjava obeh kmetov iz Gorenjega Jezera z Jernejem Palčičem iz Bločic, ki jih je, česar seveda ne smemo spregledati, v zadnjem desetletju kar dvakrat prizadel požar. Stanje posestnika pol hube Palčiča je bilo kar se tiče jesenske in predvidene spomladanske setve nedvomno boljše od tistega pri Gerlu in nekoliko slabše kot pri Teliču. Velika razlika med Palčičem in Teličem pa se kaže predvsem v zatečenih zalogah živil za preživetje. Palčič je posedoval le mernik pšenice in pol mernika rži, Telič pa kar 7 mernikov pšenice in 8 mernikov

118 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga k št. 328, Operat XIII. Ortsgemeinde Oberseedorf (Občina Gorenje Jezero).

rži. Palčič je imel na zalogi bistveno več strošnic kot Telič, slednji pa ga je izrazito prekašal z zalogo krompirja. Palčič je prednjačil z zalogami hrane revnih (repa in zelje). Primanjkovalo pa mu je seveda koruze za golo preživetje in sicer kar 36 mernikov za osem članov gospodinjstva. Pri Teliču, kot omenjeno, se navaja samo primanjkljaj 4 mernike in pol za potrebe preživetja petih članov. Po drugi strani pa se je Palčič povsem približal revnejšemu Janezu Gerlu, ki mu je primanjkovalo 30 mernikov in pol koruze za preživetje sedmih članov gospodinjstva.¹¹⁹

Koruza je glede na opravljene poizvedbe na terenu dejansko veljala kot živilo revnih. Omenili smo, da je okrajni predstojnik Ogrinc ugotavljal, da za bedno životarjenje (mlatenje koruznega močnika) v povprečju potrebujemo približno 0,7 litra (kilograma) koruzne moke na osebo na dan. Podatki kažejo, da koruza v času obravnavane eksistenčne krize ni igrala odločilne vloge v strategiji preživetja pri gospodinjstvu Jakoba Teliča. Vidnejšo vlogo je v Teličevem primeru imel kvečjemu krompir. Drugače je bilo v Palčičevem in Gerlovem gospodinjstvu. Tu se je koruza izkazala za preživitveno kulturo, ki je sicer tudi drugod lajšala območne stiske z živežem. Koruza je bila torej kultura, ki se je (poleg krompirja) »bolj uveljavljala v revnejših območjih«. ¹²⁰ Bila je izrazito živilo za hude čase, za čase stiske. Iz pete vrstice operata je razvidno, da je, če preračunamo, kmet Palčič za preživetje potreboval 1106,64 litrov koruze (36 mernikov X 30,74 litra), kar naj bi dalo 1008 litrov moke, s to količino pa naj bi preživelo osem članov gospodinjstva, ki naj bi v povprečju potrebovali 5,6 litrov koruzne moke (0,7 litrov X 8 oseb) na dan. Če spet preračunamo, naj bi ta količina zadostovala za 180 dni (1008 : 5,6 = 180). Kmet Gerl pa naj bi potreboval 854 litrov koruzne moke in ta količina naj bi zadostovala za 174,3 dni premostitvenega časa do naslednje žetve. Zaradi manka koruze sta kmeta lahko samo upala na pomoč soljudi, ki naj bi z milosrčnostjo preprečili stradež, pred katerim sta v strahu trepetala. V mučni negotovosti sta se po vsej verjetnosti spraševala, ali bo žetev tokrat dobra ali ponovno slaba, ji bo vreme tokrat naklonjeno ali ne.

Omenim naj še, da pri Palčiču ni navedeno, da namerava spomladi sejati koruzo. Pri Gerlu pa je tako kot pri veliki večini kmetov Gorenjega Jezera vpisano, da naj bi spomladi sejali šestnajstino mernika koruze in da mu prav toliko koruznih semen primanjkuje. Iz vsote II. (peta vrstica) na koncu tabelaričnega razvida za občino Gorenje Jezero, v katero sta spadala še kraja Laze in Otok, ki je bil januarja 1865 primerjalno z drugimi občinami loškega okraja gotovo najbolj prizadet in v najhujši stiski, je razvidno, da je za golo preživetje 232 prebivalcev primanjkovalo vsaj 35 mernikov in tri četrtine pšenice, 50 mernikov in pol rži, 15

119 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga k št. 328, Operat XIV. Ortsgemeinde Obločič (Občina Bločice); Operat XIII. Ortsgemeinde Oberseedorf (Občina Gorenje Jezero).

120 Makarovič, Prehrana v 19. stoletju, str. 156.

mernikov ječmena, 1 mernik ajde, 3 mernike in tri četrtine prosa, 917 mernikov in tri četrtine koruze, 6 mernikov in pol fižola, 1 mernik in pol graha, 86 mernikov krompirja, 36 mernikov korenja, 195 škafov repe in 105 škafov zelja. Vidimo, da je med žitaricami daleč prednjačil navedeni primanjkljaj koruze, grozečo lakoto pa bi lahko nekoliko omilile še navedene količine krompirja, korenja, repe in zelja, a velika večina ubogih siromakov je januarja 1865 podobno kot o koruzni moki za močnik tudi o teh živilih lahko samo sanjala in upala na skorajšnjo pomoč.¹²¹ Povem naj še, da je v omenjenem sumariju samo količina primanjkljaja koruze vpisana s črnim, vse drugo pa so dopisali s svinčnikom.

Dejstvo, da je bila koruza pomembna preživitvena kultura v času območnih stisk, lahko podkrepimo tudi s podatki iz sosednjega postojnskega okraja. Pokorno podpisani predstojnik c. kr. okrajnega urada in tudi župan Postojne Anton Globočnik je 23. februarja 1865 takole poročal deželnemu predsedstvu v Ljubljani:

»Osebno sem obhodil 10 od toče prizadetih sosesk od kraja do kraja in od hiše do hiše in na podlagi priloženega izkaza ugotovil, kakšne so razpoložljive zaloge kot tudi nujna potreba po živilih in žitnem semenu. Iz izkaza lahko razberemo, da ljudem v veliki meri manjkajo živila, da jim je poslej ostalo na razpolago še nekaj kislega zelja in tu pa tam nekaj korenja in repe. Kruha nisem našel v nobeni zasebni hiši, v boljših hišah so imeli koruzni močnik (Kukuruz Mozhnik), v veliki večini pa samo kislo zelje ali pa sploh ničesar, kar bi lahko skuhali. Pokazali so mi hiše, kjer so si nekaj skuhali samo vsakih nekaj dni, beda in obup pa pri vsem tem še nista tako velika, a vendarle sem primoran prositi za pomoč. /.../ Spričo ugotovljenih razmer je pokorno podpisani prepričan, da bo pomanjkanje za prebivalce do naslednje žetve, to je do konca julija, v vseh teh krajih zelo pereče in bo imelo med drugim zaskrb-ljujoče posledice tudi za zdravje ljudi. Do umiranja zaradi lakote pa vendarle ne bi smelo priti, saj se bodo ljudje razpršili po deželi, deloma, da bi kaj zaslužili, deloma pa, da bi kaj priberali. Drugi posestniki si bodo pomagali s kreditom ali pa bodo terjali po zemljiško odvezni poti svoj delež gozda in v njem zaznamovali merkantilni les za sečnjo ter s tem skušali začasno pokriti pomanjkanje živil.

Spričo tega pa se ne moremo izogniti dejstvu, da je do žetve še skorajda pol leta in da prebivalci že zdaj trpijo zaradi strašnega pomanjkanja in da bo stiska iz dneva v dan večja, v času pridelovanja, ko kmetje pri napornih poljskih opravilih nujno potrebujejo izdatnejšo prehrano, pa bo dosegla svoj višek. Zato je nujno potrebno, da si v bolj poseljenih krajih pomagajo z milodari. Pomagajo naj še posebno najrevnejšim družinam iz teh krajev in jim v

121 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga k št. 328, Operat XIII. Ortsgemeinde Oberseedorf (Občina Gorenje Jezero).

določenih časovnih obdobjih za preživetje razdeljujejo živila.

Sedaj naj bi bila tozadevna potreba seveda še večja, ker pomoči potrebni pač glede na znižane tabelarične podatke poizvedovanja izkazujejo 2099 mernikov koruze, kar trenutno sicer predstavlja nekaj nad polovico same normalne potrebe, vendar bi bila za omilitev pomanjkanja dejansko zaželena že kakršnakoli količina, da bi jo lahko razdelili vsaj med najrevnejše v občini in med vdove s številnimi otroki, ki ne morejo nič zaslužiti.«¹²²

Iz Globočnikovega poročila razbiramo, da najrevnejši iz vasi v postonjskem okraju, ki jih je prizadela toča, niso premogli niti koruzne moke za kuho koruznega močnika. A vrnimo se k operatom za 22 občin loškega okraja. Omenil sem že, da so vsi operati na začetku (v glavi) navajali vzroke za slabo letino in stisko ter posledično mizerijo in grozečo lakoto. Iz tabele 10 je razvidno, da so vse občine okraja že leta pogrešale dobro letino. V letu 1864 je te kraje prizadelo pogosto in preobilno deževje, pridelkom pa je škodovala tudi prezgodnja slana in ponekod hud mraz. Toča je prizanesla samo sedmim občinam. Medtem ko v občinah Dane, Sv. Trojica, Sv. Duh, Lipsenj, Otave, Podcerkev, Štrukljeva vas, Sv. Vid in Vrhnika pri Ložu ni povzročila večje škode, pa je toliko bolj klestila v občinah Velike Bloke (zlasti v krajih Pudob in Viševек), Kozarišče, Lož, Gorenje Jezero, Bločice, Radlek, kjer so morali zaradi znižanja davkov popisati precejšnjo škodo. V občinah Dane, Lož, Gorenje Jezero, Podcerkev so povzročala škodo tudi poplavljeni polja in travniki, kar je deloma uničilo pridelke, onemogočilo košnjo in prispevalo k hudemu pomanjkanju sena. Še večjo nesrečo in stisko pa so povzročali požari. Bločice so v zadnjih devetih letih kar dvakrat pogorele, sredi julija 1864 pa so pogorele tudi vse stavbe in zaloge vaščanov Gorenjega Jezera.

Tabela 10: Vzroki za veliko bedo in stisko v občinah okraja Lož

Občina	A	B	C	Č	D	E
Stari trg	•	•	•			
Babno polje	•	•	•			
Dane	•	•	•	•	•	
Sv. Trojica	•	•	•	•		
Sv. Duh	•	•	•	•		
Velike Bloke	•	•	•			
Kozarišče	•	•	•	•		

¹²² SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 357 Poročilo c. kr. Okrajnega urada Postojna o stiski v tem okraju z dne 23. 2. 1865.

Iga vas	•	•	•	•		
Lož	•	•	•	•	•	
Lipsenj	•	•	•	•		
Metulje	•	•	•			
Nova vas na Blokah	•	•	•			
Gorenje Jezero	•	•	•	•	•	•
Bločice	•	•	•	•		•
Otave	•	•	•	•		
Podcerkev	•	•	•	•	•	
Radlek	•	•	•	•		
Ravne	•	•	•			
Štrukljeva vas	•	•	•	•		
Studenec	•	•	•			
Sv. Vid	•	•	•	•		
Vrhnika pri Ložu	•	•	•	•		
Odstotek vzrokov	100	100	100	68,2	18,2	9,1

Pojasnila k tabeli:

A = Prekomerna moča (včasih pospremljena z mrazom) zaradi pogostega in preobilnega deževja v letu 1864, ki je imela za posledico slabo letino.

B = Prezgodnja slana v jeseni.

C = Že nekaj let ni bilo prave blagoslovljene (dobre) letine.

Č = Toča, ki pa je imela ponekod večji, drugje spet manjši pomen.

D = Preplavljanje polj in travnikov.

E = Požar.

GORENJE JEZERO – SKRAJNI PRIMER EKSISTENČNE KRIZE

Ugotovili smo, da je bilo vreme glavni agens ponavljajočih območnih pojavov pomanjkanja in lakote. Tedanji kmečki človek pa se je zelo bal tudi ognja. Požarna nevarnost je bila še posebej velika na podeželju, kjer so bile domačije še večinoma lesene in krite s slamo oziroma lesenimi skodlami. Čeprav so razna protipožarna navodila izdajali že od konca 18. stoletja naprej, so se kmetje še vedno oklepali tradicionalnih, požarno nevarnih načinov gradnje hiš in gospodarskih poslopij. Pozivi, da je vendarle treba kaj ukreniti za požarno varnost, so bili nekaj povsem običajnega tudi sredi 60. let 19. stoletja:

»Če se hočemo učinkovito postaviti po robu požarni nevarnosti, si moramo po eni strani prizadevati, da prebivalci bolje kot doslej zaščitijo svoje hiše in jih v to prisiliti tudi z zakonom. Vse s skodlami krite strehe v strnjenih krajih, vsaj v mestih in trgih, se morajo odstraniti, dopustiti pa se sme samo opečnate

strehe ali strešno kritino iz skrilavca oziroma drugega požarnovarnostnega materiala.«¹²³

Ne gre spregledati, da je

»veliko pomoči pri lajšanju gorja ob požarih« organizirala tudi Cerkev. Tudi duhovniki so priporočali požarnovarnostno gradnjo, svarili pred kajenjem v hlevih in zavarovanje hiš. Poleg tega so župniki »med prvimi zbirali vsakovrstno pomoč za pogorelce v hrani, obleki in denarju.«¹²⁴

Več desetletne izkušnje s preštevilnimi požari so torej pokazale, kako nevarne so strehe, krite z lesenimi skodlami ali s slamo. Požari so povzročali velikansko škodo. Če je hišo iz tega ali onega razloga doletela ognjena stihija, si je večinsko kmečko prebivalstvo znalo le malo pomagati. Tudi vse priprošnje zavetniku proti požaru sv. Florijanu niso kaj dosti pomagale.¹²⁵

Sredi julija 1864 je strahovit požar v pičlih dveh urah z izjemo nekaj hiš do tal upepelil vas Gorenje Jezero. Nesrečnikom je zgorelo skorajda vse. Iz poročila cenilcev škode z dne 21. julija 1864 je razvidno, da je bila večina hiš krita s slamo in brez varnih dimnikov, pri tamkajšnjih ljudeh pa so bili namesto zidanih še posebej priljubljeni oboki iz malte pomešane s slamo, ki, kot je zapisala komisija, »po napačnem prepričanju ljudi manj stanejo in so tudi močnejši kot oboki iz opeke.«¹²⁶ Zato ni čudno, da je ogenj uničil praktično vse, kmetu Mateju Teliču med drugim tudi 400 snopov (požarno nevarne) slame za strešno kritino (400 Bund Schabstroh). Komisija je ugotavljala škodo in izdelala poseben tabelarični zapisnik ter izračunala obseg stiske vsakega posameznega posestnika. Popisali so ime in osebni stan pogorelca, člane gospodinjstva, hišno številko in velikost hube, opisali pogorišče (kaj je pogorelo in kaj ostalo od hiše, hleva, svinjaka, mlatišča, kašče, kozolca, čebelnjaka, hišne opreme, poljskega orodja, živil, obleke, krme) in navedli vrednost škode. Od 24 hiš jih je ogenj uničil 21 in samo dve sta bili zavarovani proti požaru pri Notranjeavstrijski vzajemni zavarovalnici. Zavarovanje se je kmetoma Andreju Steržaju in Mihaelu Janežiču obrestovalo, drugi nesrečniki pa so ostali brez vsega.¹²⁷ Škoda je bila skupaj ocenjena na **18.051** goldinarjev.¹²⁸

123 Triglav. *Zeitschrift für vaterländische Interessen*, 9. 6. 1865.

124 Kebe, *Loška dolina z Babnim poljem. II. del*, str. 533, 534.

125 Prim. Hieng, *Sv. Florijan*, str. 14.

126 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, 2/P Poročilo prisotnih in podpisanih o požaru v Gorenjem Jezeru z dne 21. julija 1864.

127 Primer nazorno ilustrira, da čeprav so kmete prepričevali (tudi v Bleiweisovih *Novicah*), da naj zavarujejo hiše, ti zavarovalništvu ali niso zaupali ali pa zaradi uboštva dejansko niso zmogli plačati zavarovalnine.

128 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, priloga Tabelarični protokol (cenitev škode ob požaru v Gorenjem Jezeru) k št. 2/P.

Tabela 11: Rekapitulacija ocenjene škode zaradi požara v vasi Gorenje Jezero 15. julija 1865

Zap. št.	Ime in osebni stan Pogorelca	Hišna št.	Velikost hube	Cenilna vrednost škode	
1	JENC Andrej	1	1/4	948 gld	
2	KOTNIK Jožef	2	1/2	1013 gld	50 kr
3	ŠKERBEC Jožef	3	1/2	1273 gld	
4	MAVKO Jakob	4	1/2	990 gld	50 kr
5	MARTINČIČ Janez	5	1/2	100 gld	
6	MARTINČIČ Janez	6	Podružnik (Hofstatt)	/	
7	KOTNIK Jakob	7	1/4	744 gld	
8	MELC Mihael	8	1/2	/	
9	STERŽAJ Andrej	9	1/4	666 gld	
10	GERL Janez	10	1/4	265 gld	
11	ULE Helena	11	1/2	250 gld	
12	MELC Jakob	12	1/2	477 gld	
13	MELC Janez	13	1/4	1054 gld	50 kr
14	MARTINČIČ Franc	14	1/4	985 gld	
15	JANEŽIČ Mihael	15	1/2	978 gld	
16	TELIČ Jakob	16	1/2	1273 gld	
17	KRAJC Jakob	17	5/12	1162 gld	50 kr
18	TRUDEN Andrej	18	1/2	1237 gld	
19	Cerkovnikova hiša	19	Podružnik (Hofstatt)	/	
20	MRAMOR Luka	20	5/12	815 gld	
21	GERL Jožef	21	1/4	843 gld	
22	KOTNIK Janez	22	5/12	865 gld	
23	TELIČ Matej	23	1/2	1080 gld	
24	ULE Jernej	24	1/2	1067 gld	
			Skupaj: 9 celih hub	Končna vsota	18.051 gld

Zdi se, da se je prebivalcev Gorenjega Jezera v letu 1864 še kako držalo reklo, da »nesreča nesrečo podi«. ¹²⁹ V prvih sedmih dneh avgusta jih je namreč obiskala še toča, ki je splošno mizerijo še povečala.

¹²⁹ *Novice*, 10. 8. 1864.

»Skromno količino žita, ki je zaradi slabega vremena zorelo na poljih vaščanov Gorenjega Jezera, je v noči z 2. na 3. avgust 1864 oklestilo silovito neurje s točo. Tisto, kar je vaščanom še preostalo, pa je 7. avgusta povsem opustošilo drugo neurje s točo.«¹³⁰

Dragotin Hojkar je v *Novicah* poročal: »Še celó požeto žito je vničeno, ker je zavoljo pomanjkanja poslopij moralo na polji ostati.«¹³¹

Jeseni je nato veliko škode povzročila še prezgodnja slana. Okrajni predstojnik Ogrinc je konec decembra 1864 poročal v Ljubljano, da so usmiljenja vredni »Jezerci« zaradi toče in slane utrpeli še dodatno škodo v višini najmanj 5000 goldinarjev. Da bi bila mera polna, pa ravno to leto

»zaradi nenehnih nalivov ni presahnilo tudi Cerkniško jezero, kjer se nahajajo travniki vaščanov Gorenjega Jezera. Zaradi tega so ti izgubili tudi velik del njihove krme, tisto malo, kar je je preostalo na nepoplavljenih mestih, pa so morali pogorelci nepokrito pustiti na prostem, kjer so brez strehe nad glavo tudi sami životarili. Zaradi tega so še enkrat utrpeli škodo v višini najmanj 2000 goldinarjev.«¹³²

Anton Ogrinc je ocenil, da je celotna nastala škoda v letu 1864 znašala **25.051** goldinarjev. Čeprav je takoj po požaru zaprosil c. kr. deželno vlado v Ljubljani »za dovoljenje in pobudo za splošno nabirko za pomoč pogorelcem v deželi Kranjski«,¹³³ ki jo je ta nato odobrila v vsej deželi Kranjski in za pomoč pri njeni izvedbi zaprosila knezoškofijski ordinariat v Ljubljani ter kranjske okrajne urade, pa nabiranje milodarnih prispevkov ni bilo ravno uspešno. Po tej poti se je namreč do 27. decembra 1864 glede na statistiko¹³⁴ in s prištevkom milodarnega prispevka njegovega c. kr. apostolskega veličanstva v višini 100 goldinarjev nabralo skupaj samo 214 gld. in 98 kr., s tem denarjem pa bi lahko »le malo pomagali samo enemu samemu nesrečniku, če bi mu namenili to vsoto«. Predstojnik Ogrinc je še dodal: »Zdi se, da je s tem nabirka zaključena, saj ni več nikakršnega dotoka pomoči v denarju.«¹³⁵

130 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 3272 Poročilo okrajnega urada Lož deželnemu predsedstvu z dne 27. decembra 1864.

131 *Novice*, 10. 8. 1864.

132 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 3272 Poročilo okrajnega urada Lož deželnemu predsedstvu z dne 27. decembra 1864.

133 Prav tam.

134 V celotni kronovini Kranjski so poleg velikodušnega prispevka cesarja Franca Jožefa (100 gld.) uspeli zbrati samo še 114 gld. 98 kr. Iz »izkaza o doslej prispelih milodarjih za uboge pogorelce« je razvidno, da so z izjemo ljubljanskega mestnega magistrata od 31 političnih okrajev pomoč v denarju prispevali le še trije okraji kronovine Kranjske, in sicer Vrhnika 16 gld. 60 kr., Brdo pri Podpeči 3 gld. 20 kr. in Kamnik 4 gld., vsi skupaj torej 23 gld. 80. kr. Ostali so po svoji moči prispevali kakšen goldinar ali po par krajcarjev. Gl. SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Seznam prispevkov v podporo pogorelcem, ki so do 27. dec. 1864 prispeli na okrajni urad Lož. Priloga k poročilu št. 3272.

135 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 3272 Poročilo okrajnega urada Lož deželnemu predsedstvu z dne 27. decembra 1864.

Okrajni predstojnik je bil upravičeno zaskrbljen nad ekstremno stisko, ki je pestila prebivalce Gorenjega Jezera, »ki so nemočno čakali v svojih barakam podobnih pogoriščih, da bi žalostno preživeli zimo«. Resignirano je ugotavljal, da »kot se zdi, v svoji hudi stiski lahko zaman računajo na pomoč sočloveka« in v maniri pokornega uradnika pristavil:

»Visoko c. kr. deželno predsedstvo naj blagovoli spregledati mojo vsiljivost, ki sem jo glede na svojo naravo spravil na papir, saj mi ta ne da miru, ko vidim okrog sebe nesrečnike. Če bi mogel, Bog to ve, bi jim, ne da bi vas nadlegoval, sam pomagal.«¹³⁶

Zaradi hudega pomanjkanja in grozeče lakote »Jezercev« Anton Ogrinc končno ni videl drugega izhoda, kot da ponižno prosi za pomoč deželno oblast v Ljubljani:

»Da ti ljudje ne bi popolnoma propadli, naj c. kr. deželno predsedstvo vendarle blagovoli kaj ukreniti. Na eni strani naj terja pomoč iz deželnega sklada, na drugi strani pa naj ponovno pozove vse okrožne urade, vključno z ljubljanskim magistratom, naj čim prej s pomočjo občinskih predstojnikov skrbno izvedejo nabirko, morebiti tudi s pritegnitvijo občinskega svetnika, ki naj bi pobiral milodare od hiše do hiše. Knezoškofijski ordinariat pa naj pozove dušne pastirje, da naj v zvezi s tem s prižnic odločno nagovorijo ljudstvo. Kar zadeva naš okraj Lož, se tudi tu zbira pomoč za pogorelce, čeprav je celotni okraj v tekočem letu močno prizadela stiska zaradi slabe letine. Poleg nekaj denarnih prispevkov, župnik iz Starega trga je uspel zbrati okrog 100 goldinarjev, se zbira vsakovrstni milodari v naturalijah, gospodarska in druga orodja, posodje, itd., ki so jih pogorelci izgubili v požaru. Vse to smo po svojih močeh razdelili med pogorelce, a vendarle je vse to pri enormni škodi preko 25 000 goldinarjev, ki se porazdeli samo med 20 pogorelcev, le skrajno majhna pomoč za prve dni stiske. Če bi bil okraj Lož premožen, kar pa ni, in se ne bi moral sam bojevati s stisko in pomanjkanjem, se ne bi bilo treba bati, da bi z nekaj denarja pokrili škodo nesrečnikov. A v danih razmerah je navkljub trudu nemogoče storiti kaj več.«¹³⁷

136 Prav tam.

137 Prav tam.

POMEMBEN PREMİK – KLIC NA POMOČ NOTRANJCEM Z VIŠJE INSTANCE

»Nadloge tarejo marsikateri kraj mile naše domovine; al groznejše ni nikjer revščine kakor je na Notranjskem, zlasti v senožeškem in loškem okraji.«¹³⁸

Poleg težkih razmer v loškem okraju, s katerimi smo se pravkar seznanili, so konec decembra 1864 tudi iz senožeškega okraja poročali o skrajni revščini, ki naj bi zaradi že dolgo ne tako slabe letine žugala z lakoto.¹³⁹ Oba predstojnika okrajnih uradov sta zato o kriznih razmerah obvestila deželno predsedstvo v Ljubljani in prosila za pomoč v najkrajšem možnem času. Deželno predsedstvo je na začetku januarja 1865 obema predstojnikoma naročilo, da vsak za svoj okraj izdelata operate o stanju v posameznih občinah, o katerih smo že pisali zgoraj. Potem ko so bili operati do konca januarja dokončani, sta jih oba okrajna urada skupaj s poročilom poslala v Ljubljano ter z njimi seznanila visoko c. kr. deželno predsedstvo.

O loškem okraju, ki je tema naše študije primera, je predstojnik Anton Ogrinc poleg splošne predstavitve ugotovljene stiske v okraju »poskrbel tudi za natančno in eksplícitno preiskavo o stanju stvari pri pogorelcih Gorenjega Jezera«.¹⁴⁰ Še enkrat spomnimo, da je skupaj s cenilci zbral in zabeležil podatke o primanjkljaju semen za spomladansko setev in o manku živil za čas od 1. februarja do žetve (na osebo je torej upošteval primanjkljaj za čas 180 dni), pri manku živinske krme pa za čas 90 dni (od 1. februarja do konca aprila). Poročal je, »da sta doslej zaradi pomanjkanja osnovnega gradbenega materiala ponovno pokriti s strešno opeko samo dve strehi zavarovanih pogorelcev, tri strehe so ponovno pokrite s slamo, ena, nezavarovana hiša, pa s strešno opeko«.¹⁴¹ Poleg pogorelcev, ki so se premraženi in ob hudem pomanjkanju skušali pretolči skozi zimo, je pomanjkanje krme prav tako trpela tudi živina.

»Nekaj so jo bili zato prisiljeni prodati daleč pod ceno, nekaj pa jo bodo še morali prodati, da si bodo lahko z izkupičkom, če ne bo prišla nikakršna pomoč, pomagali, zgolj, da bi preživeli. Zaradi pomanjkanja semena, živine in gnoja spomladi ne bodo mogli obdelati njihova polja. V najboljšem primeru lahko zato pričakujejo le neznamen pridelek. In ker njihove hiše in gospodarska poslopja zaradi pomanjkanja vseh sredstev tekom leta še ne bodo ponovno

¹³⁸ *Novice*, 1. 3. 1865.

¹³⁹ *Novice*, 28. 12. 1864.

¹⁴⁰ SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 87 Poročilo c. kr. okrajnega urada Lož z dne 7. februarja 1865 k št. 2/P, ki zadeva stisko pogorelcev Gorenjega Jezera.

¹⁴¹ Prav tam.

zgrajene ali vsaj popravljene, bodo dobesedno prišli na beraško palico in ne bodo več zmogli plačevati davkov, ki so jih doslej redno plačevali.«¹⁴²

Loški okrajni predstojnik je ocenil, da naj bi primanjkljaj semen znašal 187 mernikov in eno šestnajstino, primanjkljaj živil 555 mernikov in štiri šestnajstine, skupaj torej 742 mernikov in pet šestnajstin. Manko živinske krme je ocenil na 1673 funtov sena. Izračunal je, da če bo vsak mernik primanjkljaja žita in semen zaračunan v povprečju samo 1 gld 70 kr, stot sena pa samo 1 gld 10 kr, potem se za pokritje primanjkljaja semen in živil v denarju potrebuje 1261 gld 93 kr, za pokritje nakupa primanjkljaja živinske krme pa 1840 gld 30 kr. Skupaj torej 3102 gld 23 kr. Da pa bi pogorelci v tekočem letu spet lahko zaživel v svojih bivališčih, bi morali škodo zaradi požara pokriti najmanj s tretjino celotne ocenjene škode, primakniti bi bilo potrebno vsaj 3000 goldinarjev, s katerimi bi pogorelci vsaj lahko začeli z obnovo svojih stavb. Zaključil je: »Potemtakem se ocenjuje, da znaša minimalni znesek za nujno potrebno pomoč ubogim prebivalcem Gorenjega Jezera 6102 gld 23 kr.«¹⁴³

Okrajni predstojnik Ogrinc je na koncu poročila potarnal, da »nesrečni prebivalci Gorenjega Jezera, ki jih zaradi kalamitet preteklega leta pestita huda stiska in velika beda, razen ukvarjanja s poljedelstvom in živinorejo, nimajo drugih virov zaslužka in so zaradi tega pahnjeni v tako žalostno stanje, da se brez tuje pomoči ne bodo mogli spet postaviti na noge.«¹⁴⁴

Poročila in operati o eksistenčni stiski, ki so poleg okraja Lož slikali tudi pereče razmere v okrajih Senožče in Postojna, so po njihovi skrbni preučitvi februarja 1865 prepričali Nj. eksclenco, državnega namestnika in deželnega predsednika barona Johanna von Schloissnigga (Janeza Nepomuka), da naj bi bile grozote lakote in posledično vsakovrstne usodne bolezni v prizadetih okrajih dejansko vse bliže in da naj bi splošna stiska dosegla že takšno alarmantno stopnjo, da je ni več mogoče omiliti z običajnimi lokalnimi sredstvi.¹⁴⁵

Splošna mizerija na Notranjskem je bila res velika in kruh so dejansko premogla samo še zelo redka gospodinjstva. Poslanec dr. Lovro Toman je celo ugotavljal, da tam ni grozil samo izbruh lakote, temveč da je ta ponekod dejansko bila prisotna. Na seji deželnega zbora je s kančkom pretiravanja celo izjavil: »Neki mož naj bi na Dunaju o teh krajih povedal, da je videl smrt malodane v živi podobi.«¹⁴⁶

142 Prav tam.

143 Prav tam. Spomnimo, da je celotna škoda znašala 25051 goldinarjev, z milodari za pogorelce pa so do konca decembra 1864 uspeli zbrati zgolj 214 gld 38 kr.

144 Prav tam.

145 Prim. *Stenographischer Bericht der zweiten Sitzung des Landtages zu Laibach am 25. November 1865*, *Rechnenschaftsbericht des Landesausschusses*, str. 12.

146 *Stenographischer Bericht der vierten Sitzung des Landtages zu Laibach am 29. November 1865*, str. 38.

Potem ko se je deželni predsednik von Schloissnigg prepričal, da ima lahko eksistenčna kriza na Notranjskem hude posledice, je objavil »topel poziv« prebivalcem domovine Kranjske za dobrodelne prispevke, namenjene sobratom Notranjcem v stiski, in hkrati imenoval tudi komite za pomoč v stiski.¹⁴⁷ Poziv so objavili vsi ljubljanski časopisi (*Laibacher Zeitung*,¹⁴⁸ *Triglav*,¹⁴⁹ *Novice*¹⁵⁰), poslali pa so ga tudi vsem okrajnim uradom, na ljubljanski mestni magistrat in knezoškofijski ordinariat. Dobrotniki naj bi s svojimi milodari preprečili izbruh lakote in hkrati omogočili nakup manjkajočega semena za spomladansko setev, ki naj bi ga razdelili med pomoči potrebne majhne posestnike. Izpostavili so, da si

»mali kmet, ki živi od žetve do žetve, ne more več pomagati, če mu povsem umanjka ena letina; ta pa bi morala umanjhati, če ne bi imele prizadete občine semena za setev. Če bi morale stotine oralov polj ostati neobdelanih, so na dlani tudi vse neizogibne žalostne posledice za kmetijstvo. Če pa zaradi lakote pride tudi do bolezni, je stiska še toliko večja in zaradi nje v končni fazi ne bi ostal nedotaknjen tudi deželni sklad, ki ga deloma zadevajo tudi stroški ob epidemijah.«¹⁵¹

Da so na deželnem predsedstvu Kranjske natančno in ažurno preučili dospe-la poročila in operate za okraja Lož in Senožče, kaže tudi pismo cesarskega namestnika barona von Schloissnigga državnemu ministru Josefu Lasserju von Zollheimu, vodji oddelka za politično upravo na Dunaju, v katerem je Vašo excelenco najponižneje prosil za podporo nesrečnim Notranjcem iz državnega zaklada v višini 4000 goldinarjev. Deželni predsednik von Schloissnigg je v pismu takole opisal perečo stisko Notranjcev:

»Okraja Lož in Senožče sta za poljedelstvo, zlasti za pridelovanje žitaric, manj primerna. Prvi zaradi njegovih neugodnih klimatskih razmer, drugi pa zaradi

147 Prav tam.

148 Aufruf zu milden Beiträgen für die Nothleidenden in Inner-Krain. *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, 25. 2. 1865. Poziv za pomoč postojnskemu okraju je izšel v: *Laibacher Zeitung*, 4. 3. 1865.

149 Aufruf zu milden Beiträgen für die Nothleidenden in Inner-Krain. *Triglav*, 28. 2. 1865. Aufruf (poziv za pomoč postojnskemu okraju) – *Triglav*, 7. 3. 1865.

150 Klic revežem na Notranjskem na pomoč. – *Novice*, 1. 3. 1865. Poziv za pomoč postojnskemu okraju je izšel teden kasneje: Dostavek h »Klicu na pomoč na Notranjskem«. *Novice*, 8. 3. 1865.

151 *Stenographischer Bericht der vierten Sitzung des Landtages zu Laibach am 29. November 1865*, str. 38. Oblasti so namreč v hrani videle zdravilo. Verjele so, da se z izboljšanjem prehrane revnih poveča njihova naravna odpornost (in tudi delovna storilnost). Zavedale so se, da revni sloji prebivalstva zaradi lakote in bede prvi zbolevajo in umirajo. Ob epidemijah in drugih nesrečah, ki sta jih spremljala pomanjkanje in lakota, je tudi deželno predsedstvo na Kranjskem nalagalo okrajnim oblastem, da morajo za prehrano najrevnejših poskrbeti ljudje, ki so najbolj seznanjeni z lokalnimi potrebami, torej okrajna administracija s pomočjo občinskih oblasti, duhovnikov in zdravnikov. Pri organizaciji priprave in delitve krepkih govejih juh v času kolere 1855 so bili pogosto najbolj aktivni duhovniki. Z organizacijo kuhe juh za uboge pa so imele lokalne oblasti navkljub navodilom zaradi nezadostnih sredstev marsikje težave. – Podrobneje: Keber, Hrana, ki zdravi, str. 5–13. O kakršni koli kuhi juh ob grozeči lakoti na Notranjskem 1865 nisem našel nobenih poročil, čeprav lahko domnevamo, da so se vsaj ponekod posluževali tudi te dobrodelne pomoči.

njegovih kraških tal. Primanjkljaj žitaric je tako opazen celo v najboljših letih. Večidel siromašno prebivalstvo nekaj dodatno zasluži v trgovini z lesom in deloma z živinorejo, drugi viri zaslužka pa jim, še posebno po odprtju železniške proge od Ljubljane do Trsta in s tem povezanim propadom prevoznitva blaga, niso več na razpolago. Zato je razumljivo, da vsaka izjalovljena žetev prebivalstvo teh revnih okrajev pospremi z najbolj žalostnimi posledicami.

Poletje in jesen preteklega leta z neprestanimi nalivi sta bili za uspevanje poljščin vseh vrst zelo neugodni. Žitarice nikakor niso uspevale in žetev je kmetom komaj povrnila seme, ki so ga posejali. Krompir, prevladujoče živilo teh krajev, je zaradi mokrote začel gniti in se kvariti, zato so ga morali kmetje stalno prebirati, da bi rešili, kar se da. Travniki so bili poplavljeni in trava je zgnila ali je bila tako blatna, da je bila povsem neuporabna za krmo.

Toda ta katastrofa še ni bila dovolj huda. Ponavljajoča neurja s točo so popolnoma uničila še tisto malo poljščin, ki jih ni pogubila že vlaga. V Gorenjem Jezeru je bil še požar, ki je odvzel prebivalcem njihova bivališča in vse njihovo imetje.

Prebivalstvo okrajev Lož in Senožče je že sedaj izpostavljeno velikemu pomanjkanju, ker je, če ne povsem, pa vsaj v veliki meri porabilo še tisto malo žita, ki ga je pridelalo. Prebivalci so tako odvisni zgolj od krompirja in repe oz. kakšnih drugih korenovk, kot sta npr. korenje in pesa, katerih zaloge pa bodo sicer komajda pokrile potrebe še za nekaj tednov. Če odmislimo trenutno odrekanje, ki mu je podvrženo prebivalstvo, so izgledi za bodočnost nadvse žalostni. S širjenjem in stopnjevanjem bede se je bati predvsem izbruha bolezni, zlasti t. i. tifusa zaradi lakote (Hungertyphus).¹⁵² Upravičeno smo lahko zaskrbljeni, če se lahko kmetje samo zaradi preživetja odrečejo živini, ki je nepogrešljiva pri gospodarjenju. Odločno moramo tudi predpostavljati, če ne bodo doslej še nedotaknjenega semena porabili za prehrano. Slednji dve okoliščini je treba še posebej upoštevati, saj bo že ob sedaj vladajoči stiski ta vztrajno naraščala in hromila nadaljnje gospodarjenje kot tudi davčno zmožnost posestnikov.«¹⁵³

152 Z naraščajočim pomanjkanjem hranilnih snovi naj bi bil bolj občutljiv tudi želodec, posledica stradanja pa naj bi bili močen glavobol, delirij in besnilo, omedlevice, krči. Končno naj bi bila posledica stradanja strašna smrt. Medicina s sredine 19. stoletja je tifus zaradi lakote razlagala kot »obliko nenehne vročine, ki jo povzroča součinkovanje bede, uživanja nezdravih živil in pijač, pomanjkljive higijene in utesnjenega sobivanja več oseb in naj bi bila pogosto skorajda domača med revnim kmečkim prebivalstvom na Irskem, poleg tega (tako je pač razlagal Brockhausov *Conversations-Lexikon* iz leta 1853) pa je včasih ta bolezen prisotna tudi med drugimi revnimi prebivalci, npr. v zadnjem času zelo močno med šlezjskimi tkalci.« – Brădiceanu-Persem, *Der Hunger in der Literatur*, str. 312, 313.

153 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 325/p Pismo deželnega predsednika (sestavil referent Anton Aleksander grof von Auersperg) državnemu ministru, Ljubljana 18. 2. 1865.

Baron von Schloissnigg je po tem splošnem orisu prešel k prikazu stiske v posameznih okrajih. Za okraj Lož je navajal:

»Glede na operate preiskave, ki naj bi služili kot podlaga pri razdeljevanju denarne podpore, je bilo konec januarja 1865 v okraju Lož za skupno število 5804 ubožnih in pomoči potrebnih prebivalcev na voljo 1170 vaganov (Metzen = 61,48 litra) žita vseh vrst, 901 vaganov stročnic in 1238 vaganov gomoljnic. O tega odpade za setev in pripravo polj v prihajajoči pomladi polovica omenjenih vrst žita in poljščin. Ker je za pokritje življenjskih potreb količinsko potrebno dati na razpolago 885 vaganov žita, 450 vaganov stročnic in 619 vaganov gomoljnic, je seveda očitno, da omenjene količine ne morejo zadoščati.«¹⁵⁴

Cesarski namestnik von Schloissnigg seveda ni pozabil omeniti hudega požara v Gorenjem Jezeru, ki je »požrl vse zaloge in imetje« pogorelcev. Poročal je o zgoraj omenjeni škodi v skupni višini 25.051 goldinarjev, ki so jo »Jezercem« povzročili še drugi elementarni dogodki.¹⁵⁵

V ponižnem pričakovanju, da bo njegova prošnja za pomoč uslišana, je pismo zaključil takole:

»Iz te predstavitev lahko Vaša ekscelenca razbere, da so moje skrbi v zvezi z izbruhom lakote v obeh okrajih Lož in Senožeče povsem utemeljene, moja skrb pa je še močnejša ob upoštevanju, da prebivalci niso zmožni z zaslužkom ali siceršnjimi lastnimi sredstvi preprečiti nastanka omenjene kalamitete. V teh okoliščinah si dovoljujem, ker je pomoč in podpora teh ljudi v stiski nujna, nimam pa za to na razpolago nobenih sredstev, da prosim Vašo ekscelenco, da izposluje milostno podporo iz državnega zaklada, ker z ozirom na hudo revščino in na dolžino mučnega časa, v katerem se bo prizadeto prebivalstvo moralo bojevati z vsemi mukami bede in lakote, dobljeni milodari, zbrani z začeto nabirko, za ljudi v stiski ne bodo zadostovali, da bi ublažili njihovo težko usodo. Zato najponižneje prosim Vašo ekscelenco, da podpre moje pisanje in da izposluje iz državnega zaklada podporo v višini 4000 goldinarjev. V primeru najmilostlivejše odobritve te vsote za podpore si bom vneto prizadeval, da bom po temeljitem preudarku vseh okoliščin in s pomočjo komisij za stisko, ki se bodo ustanovile, podporo naklonil samo tistim, ki potrebujejo hrano za preživetje, torej to vsoto za pomoč bom porabil zlasti za nakup živil in manjkajočih žitnih semen.«¹⁵⁶

154 Prav tam. Preračunano v litre gre torej za 1170 vaganov = 71.931,6 l žita; 901 vaganov = 55.393,48 l stročnic; 1238 vaganov = 76.112, 24 l gomoljnic. Za pokritje življenjskih potreb: 885 vaganov = 54.409,8 l žita; 450 vaganov = 27.666 l stročnic in 619 vaganov = 38.056,12 l gomoljnic.

155 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 325/p Pismo deželnega predsednika (sestavil referent Anton Aleksander grof von Auersperg) državnemu ministru, Ljubljana 18. 2. 1865.

156 Prav tam.

C. kr. deželni poglavar Janez baron von Schloissnigg je imel na Kranjskem velik ugled in vpliv. Zato je bil bolj kompetenten tudi njegov »Klic revežem na Notranjskem na pomoč«. Njegov poziv k milosrčnosti je imel torej večjo težo in z njim je kot avtoriteta dosegel večjo odzivnost darovalcev. Kot rečeno, so ga objavili vsi trije ljubljanski časopisi, državni namestnik von Schloissnigg pa je izrecno zahteval, da se sezname tistih, ki so prispevali milodare za Notranjce, tudi javno objavljajo v časopisju.¹⁵⁷

Denar se je glede na časopisna poročila zbiral tudi na bésedah, ki so jih prirejale čitalnice, nekaj se ga je tradicionalno zbralo z gledališkimi predstavami, koncerti in drugimi družabnimi prireditvami.¹⁵⁸ Med pomembnejšimi darovalci za Notranjce v stiski naj omenim ljubljanski magistrat, ki je prispeval 500 goldinarjev,¹⁵⁹ deželni odbor, ki je prispeval 1000 goldinarjev, s pridržkom, da se znesek porabi izključno za nakup žitnih semen za bližajočo spomladansko setev,¹⁶⁰ in deželni fond za poljedelstvo, ki je primaknil 500 goldinarjev.¹⁶¹ Še najbolj radodarno pa je odprla mošnjo cesarska hiša. Cesar Franc Jožef je za Notranjce prispeval 4000, cesarica Karolina Avgusta 1000, nadvojvoda Franc Karel 2000 in nadvojvoda Albrecht 200 goldinarjev. Do 18. junija 1865 se je skupaj z omejenimi prispevki dvora tako nabralo 17.675 goldinarjev.

V Ljubljani so pričakovali tudi pomoč iz državne blagajne, a zaman. Baron von Schloissnigg je že 28. februarja 1865 z Dunaja prejel pismo, v katerem ga je minister Lasser von Zollheim seznanil, da dodelitev teh sredstev ne pride v poštev, »ker je stiska lokalna in takšni izdatki niso predvideni v državnem finančnem načrtu«. Njegovi Ekscelenci von Schloissniggu je zgolj priporočil, »da za pomoč proti grozeči stiski deluje v lastnem delokrogu, če bo treba sporazumno z deželnim odborom, s skrbno uporabo vseh lokalnih in provincialnih sredstev, kot tudi z vzpodbujanjem dobrotelov za ubogo Notranjce.«¹⁶²

Razdeljevanje prispelih milodarov je kasneje potekalo preko s strani deželnega predsednika posebej ustanovljene komisije za stisko,¹⁶³ v prizadetih okrajih pa

157 Seznane z naslovom *Milodari za siromake Notranjce* so od 8. marca do 17. maja 1865 objavljale tudi Bleiweisove *Novice*, 57 darovalcev pa je skupaj zbralo 597 gld 90 kr in 2 cesarska cekina ter 2 zlata (zlatnika) po 5 frankov. Gl. seznane v: *Novice*, 8. 3.; 15. 3.; 22. 3.; 29. 3.; 12. 4.; 26. 4.; 10. 5. in 17. 5. 1865.

158 Na primer v *Novicah*, 1. 3.; 15. 3.; 22. 3.; 29. 3.; 12. 4.; 19. 4. 1865, itd.

159 *Novice*, 8. 3. 1865.

160 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 568/P, 11. 3. 1865.

161 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 568/P, Deželni odbor za Kranjsko – Nota št. 785 z dne 11. 3. 1865; Ad Nr. 652/P II. pola, 27. 3. 1865.

162 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 481/P Odgovor z Dunaja z dne 28. 2. 1865.

163 Poleg c. kr. deželnega poglavarja barona von Schloissnigga so bili njeni člani še gospod c. kr. svetnik državnega namestništva pl. Pavics, gospod c. kr. deželni svetnik Josef Roth, gospod deželni odbornik dr. Janez Bleiweis in gospod c. kr. notar dr. Jožef Orel kot predstavnik c. kr. Kranjske kmetijske družbe, pomemben povezovalni »element« pa je bil referent deželnega predsedstva grof Aleksander von Auersperg. Gl. npr.: SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 610/P, 16. 3. 1865; Z. 621/P, Nota št. 815 z dne 17. 3. 1865; Ad Z. 652, vabila na posvet komiteja za stisko z dne 23. 3. 1865.

preko tamkajšnjih komisij za stisko. Glavna naloga komisij, ki so jih sestavljali člani in zaupniki iz vrst dušnih pastirjev in v glavnem kmetov, ki so bili obenem občinski predstojniki ali pa svetniki, je bila, da po strogi in vestni preiskavi ter po temeljitem preudarku razdelijo prihajajočo podporo glede na okoliščine in razmere. Glavno načelo dajanja pomoči je bilo olajšanje položaja ljudi v stiski in preprečevanje še večje bede. Komisija pod vodstvom deželnega predsednika je obvestila predstojnike notranjskih okrajev, da se bodo pošiljke živil in semen kupile v Ljubljani, nato pa bodo opremljene s certifikatom c. kr. deželnega predsedstva s pomočjo Južne železnice prepeljane do primerne postaje, kjer se bodo pretovorile za prevoz do končnih postaj.¹⁶⁴

Predstojnik Ogrinc je 27. februarja 1865 obvestil deželno predsedstvo v Ljubljani, da je v okraju ustanovil šest komisij za stisko, in priložil spisek imenovanih članov in zaupnikov. Komisije naj bi si na terenu pomagale z izdelanimi operati, ob pošiljanju žita ali denarja pa naj bi vsakič določale količino, ki je namenjena posameznemu distriktu. Ogrinc je v pismu predsedstvu dodal, da bo vestno poskrbel za razdeljevanje pomoči in ga strogo nadzoroval.¹⁶⁵

Marca je stiska v okraju iz dneva v dan naraščala, zato je Anton Ogrinc predsedstvo v Ljubljani opozarjal, da je pomoč več kot samo nujna. Opozarjal je tudi na bližanje spomladanske setve. Zavzel se je, da naj bi se načrtno razdeljevale samo večje količine pomoči in da naj bi bilo to razdeljevanje izvedeno največ dvakrat do trikrat.¹⁶⁶

Referent deželnega predsedstva Anton Aleksander grof von Auersperg je konec marca za okrajne urade Lož, Senožeče, Postojna in Vipava (za kraj Podkraj, ki je pogorel 7. januarja 1865¹⁶⁷) sestavil dopis, v katerem jih je v imenu deželnega predsedstva opozoril, da »mora deželno predsedstvo ugotoviti in poročati, kako velik je primanjkljaj semenja nasploh in še posebej ugotoviti, katere vrste semen, glede na v času spomladanske setve neugodne vremenske razmere, so najbolj potrebne in primerne.« Da bi vsem naštetim okrajnim uradom lahko priskrbeli potrebna semena za spomladansko setev, ki naj bi jih nabavili iz prejete denarne podpore, morajo ti »v najkrajšem času posredovati podatke, vsekakor s posvetovanjem z izvedenci, ki poznajo krajevne razmere in potrebe prebivalstva.«¹⁶⁸ Grof von Auersperg je 4. aprila omenjenim uradom poslal še dodatno opozorilo, »da mora biti poročilo zanesljivo pripravljeno do 10. aprila.«¹⁶⁹

164 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 568/P Dopis direkciji c. kr. priv. Južne železnice z dne 14. 3. 1865.

165 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 568/P Poročilo c. kr. okrajnega urada Lož z dne 27. 2. 1865, ki mu je priložen spisek imenovanih članov in zaupnikov ustanovljenih komisij za stisko za 1. župnijo Stari trg; 2. za župnijo Bloke; 3. za župnijo Sv. Vid; 4. za lokalijo Sv. Trojica; 5. za lokalijo Babno polje in 6. za k lokaliji Grahovo v okraju Planina pripadajočemu kraju Bločice (občina Bločice).

166 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 656/P Dopis na c. kr. deželno predsedstvo z dne 21. 3. 1865.

167 Poročila v: *Laibacher Zeitung*, 10. 1. 1865; *Umni gospodar*, 18. 1. 1865; *Novice*, 25. 1. 1865.

168 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 656/P Koncept dopisa za omenjene okraje (24. 3. 1865).

169 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, ex offo, ad Z. 656/P 4. 4. 1865.

Okrajni urad Lož je poročilo na visoko c. kr. deželno predsedstvo poslal na začetku aprila 1865.¹⁷⁰ Predstojnik se je pri tem oprl na izsledke operatorov o stiski in navajal:

1. **Pomanjkanje različnih semen** je razvidno iz sumarija I., iz vsote v 3. prečni rubriki: 10 mernikov in pol pšenice, 18 mernikov rži, 662 mernikov ječmena, 1191 mernikov in pol ovs, 292 mernikov in dve šestnajstini ajde, 45 mernikov in tri šestnajstine prosa, 2 mernika in devet šestnajstin koruze, 151 mernikov in četrtnina fižola, 44 mernikov in petnajst šestnajstin boba, 36 mernikov in ena šestnajstina graha, 10 mernikov in sedem šestnajstin leče in 3410 mernikov in pol krompirja.
2. In prav tako v I. sumariju v 5. prečni rubriki se izkaže kot **primanjkljaj živil** 26.945 mernikov in šest šestnajstin koruze, slednji pa se po opustitvi vseh tistih primanjkljajev živil, ki si jih lahko prebivalci okraja, ne da bi propadlo njihovo premoženje, priskrbijo iz lastnih sredstev, kar je razvidno iz količine v sumariju II. v peti prečni rubriki, ki je zmanjšana na 22.769 mernikov in štiri šestnajstine.

Okrajni predstojnik je opozoril, da se ugotovljeni primanjkljaj semen in živil doslej še ni mogel pokriti iz pravkar zbranih sredstev oziroma v bodoče tudi tistih, ki se bodo predvidoma še zbrala. Zavoljo tega naj bi bili ljudje v stiski soočeni še z eno hudo preizkušnjo. Na eni strani so »vsi tisti, ki so še v stanju, da se sami oskrbijo z živili in mankom semen, izpostavljeni tveganju, da bodo morali do naslednje žetve žrtvovati del ali celo večji del svojega imetja«. Na drugi strani pa so posebej zabeleženi prebivalci okraja, ki si primanjkljaja živil in semen, kot je razvidno iz priloženega okrajnega sumarija z dne 3. aprila 1865, »zaradi svoje popolne revščine in posledičnega pomanjkanja kreditov pod nobenim pogojem ne morejo priskrbeti«. Slednji si torej tako primanjkljaj semen kot primanjkljaj živil priskrbijo zgolj s tujo pomočjo. Omenjeni okrajni sumarij prikazuje naslednje številke:

1. **Pomanjkanje semen**, ki ga lahko pokrijemo samo s tujo pomočjo: pšenica 6 mernikov in osem šestnajstin, ječmen 553 mernikov in štiri šestnajstine, oves 868 mernikov, ajda 235 mernikov in dve šestnajstini, proso 38 mernikov in ena šestnajstina, koruza 2 mernika in dve šestnajstini, fižol 131 mernikov in petnajst šestnajstin, bob 35 mernikov in dve šestnajstini, grah 27 mernikov in dve šestnajstini, leča 9 mernikov in pet šestnajstin in krompir 2617 mernikov in osem šestnajstin.
2. **Pomanjkanje živil**, ki ga lahko pokrijemo samo s tujo pomočjo, znaša 1140 vaganov (70.087,2 litra) koruze.

¹⁷⁰ SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, N° 858, 784/P Poročilo okrajnega urada Lož z dne 3. 4. 1865 s prilogo Bezirks-Summarium (Okrajni sumarij).

Anton Ogrinc je v poročilu poudaril, da se ne glede na nenehne neugodne vremenske razmere s setvijo zelo mudi in »da bi razen rži morali neogibno saditi tudi semena drugih poljščin, če bi jih seveda imeli.«¹⁷¹ Obenem je potožil,

»da se je v pomlad zavlekla in še traja ostra zima, kakršne ne pomnimo že 80 let. V marcu, ko naj bi se razmočena zemlja že odmakala, je kar naprej snežilo in zapadlo je od 4 do 7 ali 8 čevljev (od 4 X 0,32 m = 1,28 m do 2,24 ali 2,56 metra) snega. Zavaljo tega je bila nenehno onemogočena komunikacija, zaradi kraljevanja burje (Bora) pa kljub kidanju snega niso mogli sprostiti poti, saj je ta med kidanjem v trenutku nanosila še več snega. To je v okraju seveda bistveno poslabšalo situacijo ljudi v stiski, ki odslej ni naraščala samo intenzivno ampak tudi ekstenzivno, vtem ko je bila prebivalcem odvzeta kakršnakoli možnost, da bi kaj zaslužili. Potem ko bo ostra burja nehala briti, ljudje upajo, da se bodo razmere izboljšale in da bo prispela pomoč v živilih in semenih. Če iz zbranega denarja za podporo ne bi bilo mogoče priskrbeti manjkajočih semen, med katerimi igra najpomembnejšo vlogo krompir, bi zato namenjena polja ostala neobdelana in bi bila letina zato tudi toliko manjša. Če pa do preskrbe s semeni vendarle pride, naj c. kr. deželno predsedstvo blagovoli ukreniti vse potrebno, da bo to seme še dobro kalivo in da zaradi tukajšnje neprijazne klime izvira iz Gorenjske.«¹⁷²

V začetku aprila se je na Kranjskem mudila tudi Nj. ekselenca, gospod višji konjušnik grof Karl grof Grünne, ki je bil odgovoren tudi za dvorno kobilarno v Lipici.¹⁷³ Referent deželnega predsedstva grof von Auersperg je zato obvestil okrajna urada v Ložu in Senožečah, da ga v primeru, če bi želel obiskati tamkajšnji okraj, da bi lahko o razmerah stiske poročal cesarju, sprejmejo z najvišjim spoštovanjem, mu izčrpno poročajo o razmerah in ga seznanijo s podatki operatov. Referent je pripisal, da »hočejo priti gospod višji konjušnik v Postojno v petek, 7. aprila zvečer, ali vsaj v soboto, 8. aprila zjutraj.«¹⁷⁴

Višji konjušnik grof Grünne se je namreč v Postojni udeležil posveta za omilitev stiske v okrajih Postojna, Senožeče in Lož, ki ga je sklical deželni predsednik, Nj. ekselenca gospod c. kr. cesarski namestnik baron von Schloissnigg. Udeležili so se ga tudi predstojniki omenjenih okrajev. Zapisnik posveta navaja:

¹⁷¹ Prav tam.

¹⁷² Prav tam. Ogrinčeva opazka, da mora seme izvirati iz krajev s podobno klimo, izraža miselnost, da seme iz krajev z milim podnebjem v loškem okraju ne bi dobro uspevalo. Podobne dvome je v enem od poročil izrazil tudi postojnski okrajni predstojnik Anton Globočnik, ki je zaupal samo domačemu semenu. Z zbranim denarjem za pomoč ljudem v stiski »naj bi kupili žitno seme iz takšnih pokrajin, katerih prst je podobna tukajšnji«. – Gl. SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 357/P Poročilo okrajnega urada Postojna o stiski v tem okraju z dne 23. 2. 1865.

¹⁷³ Višji konjušnik grof Grünne (1808–1875) je bil odgovoren za habitus, torej za telesne in duševne lastnosti dvora v javnosti. S tem je bil odgovoren tudi za dvorne kobilarne, jahalno šolo in hleve, vozni park in celotno javno delujoče osebje. – *Die k.u.k. Oberstallmeister (1562–1883); Karl Grünne.*

¹⁷⁴ SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 758/P Dopis za predstojnika okraja Senožeče in Lož z dne 4. 4. 1865.

»Grof Grünne je na kratko seznanil cesarskega namestnika na Kranjskem, da naj bi bil za omilitev stiske zagotovljen najmilostnejši prispevek iz najvišjih krogov. Nj. Ekscelenca je želela, da bi sprejeli ukrepe za smotrno porazdelitev pomoči. Zbrani so z gospodom višjim konjušnikom izčrpno razpravljali o vseh pomembnih nepravilnostih. Gospodje okrajni predstojniki so predložili izkaze, iz katerih je razvidna približno ocenjena potreba po živilih, da bi preprečili lakoto do naslednje žetve ali vsaj do trenutka, ko bi lahko ljudje v stiski kako drugače zaslužili za njihov nakup. Ocenjena je bila tudi potreba po semenih, ki so potrebna za obdelavo polj. Ti izkazi so dodani zapisniku in glede na finančni predračun izražajo v številkah, da se za živila potrebuje 3543 gld., za semena 18.457 gld., skupaj torej 22.000 goldinarjev.

Med sredstvi, ki naj bi pokrila to potrebo, je c. kr. deželno predsedstvo do 7. aprila 1865 uspelo zbrati 7608 goldinarjev. Toda po odbitku 1600 gld., ki jih je že porabilo za pomoč Notranjcem, je preostalo še 6008 goldinarjev. Deželni predsednik je izrazil upanje, da naj bi z nadaljnjim zbiranjem milodarov za Notranjce v deželi zbrali še 1000 goldinarjev. Ob tem je Nj. ekscelenca višji konjušnik razkril, da je s strani cesarja in dvora na razpolago denarna podpora, ki skupaj znaša 7200 goldinarjev. S tem je razpoložljiv znesek v celoti narasel na 14.208 goldinarjev.

Ker ta razpoložljiva vsota kaže primanjkljaj 7791 goldinarjev glede na predstavljene potrebe in ker za zdaj ni na razpolago kakeršnakoli možnost, da bi pridobili še kakšen pomenljivejši znesek denarja, je torej nujno, da se za pomoč Notranjcem pač porabijo razpoložljiva sredstva, še posebej, da se priskrbi potrebna semena, da bi se končno lahko obdelala polja. Zato bi bili na eni strani potrebni pri predstavljenih potrebah določeni proporcionalni odbitki. Na drugi strani pa bi bilo dobro, da se razpoložljiva vsota kar najhitreje in smotrno razdeli med posamezne okraje.

Po ponovnem temeljitem preudarku vseh razmer in z ozirom na posamezne okraje, ki jim je že bila dana določena podpora, so se končno zedinili, da se da okraju Postojna 4000 goldinarjev, okraju Senožeče 4000 goldinarjev in okraju Lož 5400 goldinarjev.«¹⁷⁵

Višji konjušnik grof Grünne je prisotne razveselil še z novico, da je pravkar prejel telegram, v katerem »je ravnatelj c. kr. priv. Južne železnice Bontout privolil v brezplačen transport tovora za pomoč Notranjcem«.¹⁷⁶ S tem so seveda odpadli stroški tovornine. Gospodje okrajni predstojniki so se na koncu Nj. ekscelenci

175 SI AS 16, konvolut : 24, t. e. 10, Z. 812/P Zapisnik o posvetu za omilitev stiske v okrajih Postojna, Senožeče in Lož v Postojni dne 8. 4. 1865.

176 Prav tam.

višjemu konjušniku v imenu svojih okrajev najspoštlivejše zahvalili za izposlovano velikodušno podporo in tudi za njegovo človekoljubno osebno udeležbo pri ukrepih pomoči.

Posvet v Postojni predstavlja sklepno dejanje pri organiziranju pomoči Notranjem v stiski s strani deželnega predsedstva. Po njem so z milodari uspeli zbrati še nekaj sredstev. Ob zahvali c. kr. državnega namestnika barona von Schloissnigga za vse milodare za Notranjce, ki jo je 3. julija 1865 objavil *Laibacher Zeitung*, je objavljen tudi natančen izpisek izdatkov, iz katerega je, če opustimo podrobnosti, razvidno, da so:

1. za nakup živil, t. j. 1100 vaganov (nemško Metzen = to je staroavstrijska votla mera, 1 vagan = 61,48 litra), torej 1100 vaganov koruze, 110 centov ali stotov (dunajski cent = 100 funtov = 56 kg), torej 110 centov moke, 75 vaganov fižola, 6 stotov soli in 4 stote in 14 funtov masti, porabili 3762 goldinarjev in 65 krajcarjev;
2. za nakup semen, torej za 775 vaganov ječmena, 968 vaganov ovsa, 735 vaganov ajde, 303 vagane fižola, 11 vaganov prosa in 2300 centov semenskega krompirja, porabili 11751 goldinarjev in 32 krajcarjev;
3. razdelili tudi 700 goldinarjev 59 krajcarjev in pol v gotovini.

Skupaj so torej porabili 16.214 goldinarjev 59 krajcarjev in pol in ostalo je 1461 goldinarjev.

Iz tega ostanka so za okraja Lož in Senožeče za življenjske potrebe kupili še 170 vaganov koruze v vrednosti 442 goldinarjev, tako da je na koncu ostalo 1019 goldinarjev, ki naj bi bili, kot zaključuje poročilo c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko, »donosno investirani«.¹⁷⁷

¹⁷⁷ *Laibacher Zeitung*, 3. 7. 1865.

Stane Granda

POMANJKANJE ALI DO KDAJ JE MORAL BITI KRUH VAROVAN V ZAKLENJENI SHRAMBI POD SKRBNO VAROVANIM KLJUČEM?

Vprašanje prehrane oziroma vsakdanje preživetje je prva in nujna
človekova potreba, ki zgodovinarje običajno zanima predvsem
v času lakot in množičnih smrti. Pojavnost lakote in množičnih smrti je skozi vso
zgodovino zelo odvisna »od razmerij moči in družbene neenakosti«. ¹⁷⁸

178 Montanari, *Lakota in izobilje*, str. 7.